

VOORWOORD

In de vierde klas op de middelbare school liet mijn geschiedenisleraar de foto zien uit 1945 van de Amerikaanse militairen die op het eiland Iwo Jima de Amerikaanse vlag hesen. Op de vraag wie de foto kende bleef het lang stil. ‘Helemaal niet gek hoor’, zei hij, ‘deze foto wordt zelden gebruikt in schoolboeken, dus jullie kunnen haar ook helemaal niet kennen. In Amerika daarentegen kent elke scholier van jullie leeftijd deze foto.’

Ik werd aan die middag herinnerd toen ik in februari 2003 voor het eerst de jurering meemaakte van de World Press Photo of the Year. Juryleden uit de hele wereld liepen langs de foto’s, en konden aangeven of een foto door mocht naar de volgende ronde door een muntje te leggen bij de foto. Als medewerker mocht ik niet stemmen, maar ik werd meteen getrokken naar de foto met het lichaam van de vermoorde Pim Fortuyn. Maar het bakje naast de foto bleef opvallend leeg. ‘Ik weet niet waar dit over gaat’, antwoordde het jurylid uit Bangladesh toen ik vroeg waarom hij deze foto niet koos. Uiteindelijk won een foto van een aardbeving in Iran die evenmin bij velen in de herinnering was blijven hangen. Maar de uitverkiezing ervan tot World Press Photo of the Year zorgde er wel voor dat ze de volgende dag op de voorpagina’s van alle grote kranten stond afgedrukt. Daarmee werd het beeld niet meteen een icoonfoto, maar het deed mij wel realiseren hoe sommige foto’s plotseling overal gepubliceerd worden, en bekeken worden door mensen over de hele wereld – ook door de samenstellers van geschiedenismethoden, die wellicht besluiten deze op te nemen in een schoolboek, waar-

door latere leerlingen op een Nederlandse middelbare school de foto alsnog te zien krijgen.

Dit boek gaat over die foto's waarvan de kans groot is dat ze gezien zijn door scholieren, omdat ze het vaakst gepubliceerd zijn in Nederlandse schoolboeken geschiedenis die verschenen zijn tussen 1970 en 2000 en daarmee functioneren als icoonfoto.

Veel dank ben ik verschuldigd aan de mensen die mij in staat hebben gesteld dit onderzoek uit te voeren, door hun grote collectie schoolboeken beschikbaar stellen: Leo Dalhuisen en Cock van Horzen legden de basis voor de Historisch Didactische Collectie van het Center for Historical Culture. Jan Jüngen van de Universiteitsbibliotheek van de Erasmus Universiteit Rotterdam bood me alle gelegenheid gebruik te maken van die collectie, Tijs van Ruiten en Jacques Dane boden dezelfde gastvrijheid bij het Nationaal Onderwijsmuseum en Peter Wijnmaalen bij de Koninklijke Bibliotheek. Dankzij het Erasmus Trustfonds en de Stichting Sem Presser Archief was ik in staat software aan te schaffen om de gevonden foto's te analyseren en de klus te klaren met de hulp van student-assistenten Lizet War, Marieke Geervliet en Kristel Vermeulen met wie het geweldig samenwerken was. Tevens waren de gesprekken met de makers van de schoolboeken en de historische canon van Nederland van grote waarde om inzicht te krijgen in het selectieproces van beeldmateriaal: Carla van Boxtel, Leo Dalhuisen, Tom van der Geugten, Esther Getrouw, Rutger van Geelen, Piet Hagen, Anton van Hooff, Klaas Kalkwiek, Jos van Lavieren, Els Müller, Frits van Oostrom, Wieke Schrover, Hubert Slings, Frans Vercauteren, Arie Wilschut en Arjan van Zeumeren.

Naast het meewerken aan de interviews hebben Carla van Boxtel, Piet Hagen en Hubert Slings ook opgetreden als kritische lezers van eerdere versies van delen van dit boek, net als Susan Hogervorst en Rob Kroes. Ook waren er plezierige meelezers en coauteurs bij de artikelen die de basis legden voor dit proefschrift: Freek Baars, Hans Brandhorst, Erwin Eskes, Stefan van de Kamp, Bas Mulder, Johan Oomen, Cees Snoek en Marta Zarzycka. Prof. dr. Susanne Janssen en dr. Bernadette Kester, leden van de Vaste Commissie van Wetenschapsbeoefening van de Erasmus School of History, Culture and, Communication, volgden op stimulerende wijze de voortgang van mijn onderzoek. Het contact met medepromovendi via het Huizinga Instituut, het Erasmus Research Centre for Media, Communication and Culture (ERMeCC) en het 'Maaskade-beraad' was zeer inspirerend. Gastheer van dit Maaskade-beraad Leon de Wolff, bood als toenmalige werkgever mij de volledige vrijheid om de interesse in fotografie verder te ontwikkelen.

Dank aan Jiska Engelbert voor de Engelstalige ondersteuning en aan Renske Jongbloed voor de mooie illustraties en dit fraai opgemaakte boek dat alleen zo rijk geïllustreerd kon worden dankzij de genereuze steun van Aletta E-Quality, ANP, Deutscher Fotothek, Entoen.nu, Hollandse Hoogte/Magnum Photos, Internationaal Instituut Sociale Geschiedenis (IISG), Koninklijke Bibliotheek, Library of Congress, Reporters/AP, Rijksmuseum, en Spaarnestad Photo. Erkentelijk ben ik voor de hulp van Jetske van der Schaaf van KNAW-instituut DANS dankzij wie de voor dit onderzoek aangelegde datacollectie met infor-

matie over schoolboeken, en de daarin gebruikte foto's online beschikbaar is voor toekomstige onderzoekers.

Mijn huidige directe collega's Max Kemman en Stef Scagliola toonden altijd begrip wanneer ik mij op gezette tijden afsloot om dit boek te voltooien, net als de redactieleden van het *Tijdschrift voor Mediageschiedenis* en de bestuursleden van *Scherptediepte*. Mijn grootste dank gaat uit naar mijn promotor prof. dr. Henri Beunders, die grote moeite heeft gedaan mij een promotieplek te bezorgen, onvermoeibaar mijn teksten doornam en me regelmatig inspireerde tot nieuwe invalshoeken tijdens de vele plezierige gesprekken bij hem thuis. Tot slot ben ik zeer dankbaar voor de onvoorwaardelijke steun en liefde van mijn drie vrouwen thuis.